

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาของการวิจัย

ด้วยนโยบายในการจัดตามแผนการศึกษาแห่งชาติ 20 ปี ซึ่งมีวิสัยทัศน์ให้คนไทยทุกคนได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยมี โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดเพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ พัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดีมีคุณลักษณะทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ 3Rs ได้แก่การอ่านออก (Reading) การเขียนได้(Writing) และการคิดเลขเป็น (Arithmetics) 8Cs ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม

การพัฒนาให้นักเรียนมีทักษะและสมรรถนะข้างต้น ครูผู้สอนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อมุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และได้ประกาศนโยบายนายกรัฐมนตรี โดยน้อมนำพระราชดำริตั้งกล่าวมากำหนดนโยบายสำคัญ 10 ข้อ ใจความสำคัญขอบนโยบายคือ มุ่งทำงานให้เร็ว มีผลสัมฤทธิ์ตามกรอบเวลา ให้เป็นที่พึงพอใจของประชาชน เร่งปรับหลักสูตร/ตำราแต่ละกลุ่มให้เหมาะสม ผลัดคนให้ทันกับความต้องการของประเทศ จบแล้วต้องมียานพาหนะ ทำให้เด็ก ครู ผู้ปกครองมีความสุข ใช้สื่อการสอนในการกระตุ้นนักเรียนเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้กับเด็กลดความเหลื่อมล้ำ จัดการศึกษาให้ทั่วถึงเท่าเทียมและมีคุณภาพ มีการนำระบบ ICT เข้ามาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมและกว้างขวาง เรียนไม่ใช่เพื่อสอบ แต่เรียนให้ได้ทักษะชีวิต อยู่ในยุคโลกไร้พรมแดน

จากนโยบาย “ปรับหลักสูตร ทำให้เด็ก ครู ผู้ปกครองมีความสุข” นายกรัฐมนตรี จึงได้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อ 3. ปรับปรุงหลักสูตร สาระสำคัญของนโยบายนี้ คือ การลดเวลาเรียน ลดการบ้านนักเรียน ให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข แต่ไม่ใช่เวลาเหลือแล้วไปจัดกิจกรรมที่เพิ่มภาระหรือเพิ่มการบ้านให้นักเรียนอีก ไม่เรียนเพื่อมาสอบอย่างเดียว ต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กยุคโลกไร้พรมแดน ให้นักเรียนคิดปฏิบัติมากกว่าท่องจำ (สำนักรัฐมนตรี, 2558)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดกิจกรรมให้โรงเรียนเลือกนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1. กิจกรรมเสริมสร้างทักษะ ที่เน้นให้เด็กทำกิจกรรมนอกห้องเรียน โดยกิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ในช่วงเช้า เพื่อให้เด็กมีทักษะและลงมือปฏิบัติจริง อาทิ การทำโครงงาน การวาดรูป เล่นละครประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. กิจกรรมเสรี ให้โรงเรียนจัดตามความเหมาะสมและความพร้อม อาทิ ชมรมจิตอาสา ชมรมกีฬา ฯลฯ 3. กิจกรรมสอนอาชีพ ซึ่งมีโรงเรียนในสังกัด สพฐ. กว่าหมื่นโรง มีความต้องการเรื่องดังกล่าว โดยโรงเรียนอาจชักชวนผู้ปกครอง หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาร่วมให้ความรู้และสอนอาชีพแก่นักเรียน รวมทั้งทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตด้วย และ 4. กิจกรรมสอนเสริมวิชาการ ซึ่งไม่ใช่การติวเด็ก แต่เป็นการดูแลเด็กที่มีปัญหาเรียนอ่อน หรือสอนการบ้าน เป็นต้น (ผู้จัดการออนไลน์, 2558) สอดคล้องกับการกำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่มุ่งยกระดับคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งเป็นโจทย์ของกระทรวงศึกษาธิการในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาการศึกษาของชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาสู่การศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปฏิรูปเพื่อแก้ปัญหา ปรับปรุง และพัฒนางานภายใต้กรอบการปฏิรูปใน 6 ด้าน ประกอบด้วย การปฏิรูปครู การเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษา การปฏิรูปการบริหารจัดการ การผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน การปฏิรูปการเรียนรู้ และการปรับระบบ ICT (แนวหน้า, 2561)

จากกรอบกิจกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่ากิจกรรมส่งเสริมอาชีพด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี เนื่องด้วยภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความสามารถ วิธีการ ผลงาน ที่คนในท้องถิ่นได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนเกิดผลิตผลที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ หมู่บ้านแต่ละชุมชนไทยล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือทางช่าง สามารถคิดประดิษฐ์ ตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ ผู้นำเหล่านี้ เรียกว่า ผู้ทรงภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ทรงภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญานั้นเรียกต่าง ๆ กัน เช่นภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้มีการกล่าวถึงและมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ภูมิปัญญาจัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์ ดังกล่าวถึงสมองงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยความเฉลียวคมในการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก เพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นและสังคมของตน

ทั้งนี้ปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประกอบกับวิถีชีวิตที่เร่งรีบทำให้สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาการทอดทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่ภูมิปัญญาเหล่านั้นล้วนเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน ตลอดจนยังเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่เห็นดีเห็นชอบกับนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ หากเราไม่ว่าความก้าวหน้าเหล่านั้นบางอย่างเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง ดังที่ กรมทรัพยากรสินทางปัญญา (2557) กล่าวในระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่า องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมักถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงอยู่เสมอ และประเทศไทยเองเป็นประเทศที่มีแหล่งความรู้ดั้งเดิมอยู่มากทั้งนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยภายในประเด็นด้านการปฏิรูปการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิจัยด้านการปฏิรูปการศึกษา การจัดการศึกษาและรูปแบบการศึกษาที่เชื่อมโยงสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการบริหารจัดการการเรียนรู้สู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์การวิจัยไว้ว่า “พัฒนาระบบการศึกษาของสังคมไทย สู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ

วัฒนธรรม มีระบบบริหารจัดการงานวิจัยที่มีคุณภาพและศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันกับต่างประเทศ” ทั้งนี้การพัฒนาการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของ ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551) ที่ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานับเป็นกระบวนการที่สำคัญ ที่จะช่วยพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็ก หากชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา รวมถึงการเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้และมีเวลาว่างมาเป็นครูพ่อครูแม่ ให้ความรู้ด้านวิชาการ ด้านภูมิปัญญากับบุตรหลาน ย่อมเกิดผลดีทั้งต่อโรงเรียนที่ได้บุคลากรเพิ่ม ส่วนผู้ปกครองย่อมภาคภูมิใจที่ได้สอนบุตรหลานในโรงเรียน รวมถึงนักเรียนที่จะมีความเคารพและนับถือในตัวผู้ปกครองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ชุมชนอาจมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา การกำหนดนโยบาย เป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา การตรวจสอบการจัดการศึกษา

อำเภอดอยหล่อเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอจอมทอง ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็น อำเภอดอยหล่อ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ปีเดียวกัน และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 เขตปกครองแบ่งเป็น 4 ตำบล คือตำบลดอยหล่อ ตำบลสองแคว ตำบลยางคราม และตำบลสันติสุข ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอดอยหล่อ เช่น การทอผ้า การแปรรูปอาหารท้องถิ่น การจักสาน การแกะสลักไม้ และดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น (วัชร เกณฑ์ปัญญา, 2551) ทั้งนี้หากมีการส่งเสริมให้ผู้มีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาข้างต้น ซึ่งเป็นบุคคลในพื้นที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่น โดยการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอดอยหล่อให้แก่ลูกหลานของตนในรูปแบบต่าง ๆ ก็จะช่วยส่งเสริมให้ภูมิปัญญานั้นได้สืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังจะสร้างรูปแบบความร่วมมือในการจัดการศึกษาของชุมชนสอดคล้องกับ

อำเภอดอยหล่อเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอจอมทอง ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็น อำเภอดอยหล่อ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ปีเดียวกัน และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 เขตปกครองแบ่งเป็น 4 ตำบล คือตำบลดอยหล่อ ตำบลสองแคว ตำบลยางคราม ตำบลสันติสุข มีประชากรสำรวจในปีพ.ศ.2557 จำนวนทั้งหมด 26,083 คน (กรมการปกครอง, 2557) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอดอยหล่อ เช่น การทอผ้า การแปรรูปอาหารท้องถิ่น การจักสาน การแกะสลักไม้ และดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น (วัชร เกณฑ์ปัญญา, 2551)

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในเขตอำเภอดอยหล่อ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นมาสร้างหลักสูตร

กิจกรรมเสริมในช่วงบ่ายให้นักเรียนตามนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้นำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดังกล่าวไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อพัฒนาอาชีพต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนาการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับจัดกิจกรรมเสริมทักษะใน โรงเรียนระดับประถมศึกษา อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของแผนงานวิจัย

แผนงานวิจัยนี้จะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยรายในประเด็นด้านการปฏิรูป การศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์การวิจัยไว้ว่า “พัฒนาระบบการศึกษาของ สังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ วัฒนธรรม มีระบบบริหารจัดการงานวิจัยที่มีคุณภาพและศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันกับ ต่างประเทศ”

เป้าหมายของผลผลิต (output) และตัวชี้วัด

1. ข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่
ตัวชี้วัด คุณภาพของเอกสารและข้อมูลสารสนเทศ โดยการประเมินจากผู้ทรงภูมิปัญญา และผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับดีขึ้น
2. หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับจัดกิจกรรมเสริมทักษะในโรงเรียนระดับ ประถมศึกษา อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
ตัวชี้วัด คุณภาพของหลักสูตร โดยผ่านการวิพากษ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ และจากผู้ใช้ หลักสูตรโดยมีระดับคุณภาพในระดับดีขึ้น

เป้าหมายของผลลัพธ์ (outcome) และตัวชี้วัด

1. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่
ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น
ตัวชี้วัด ชุมชนมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน
2. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
ตัวชี้วัด ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

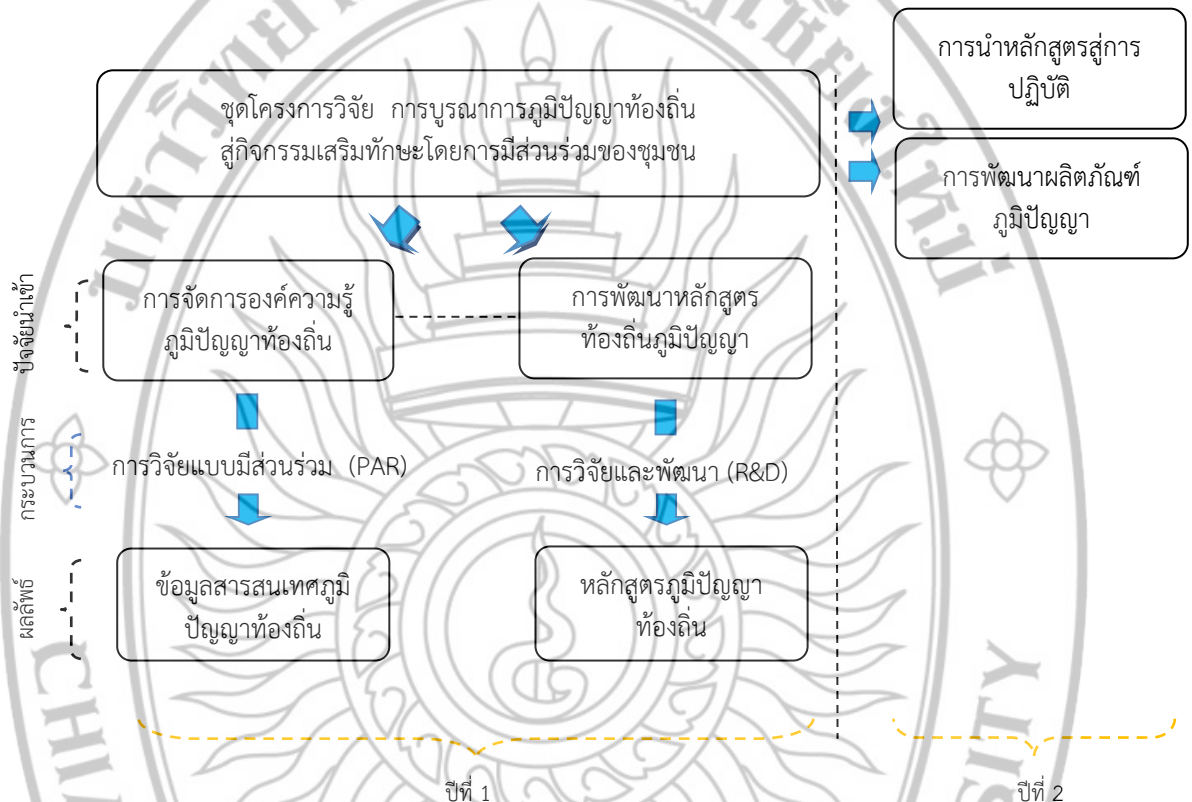
ทฤษฎี สมมติฐาน (ถ้ามี) และกรอบแนวความคิดของแผนงานวิจัย

การดำเนินงานของชุดวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย 4 โครงการ จะดำเนินการศึกษาวิจัย ปีละ 2 โครงการ โดยรูปแบบที่สรุปนี้จะเป็นของปีที่ 1 ซึ่งมีโครงการภายใต้งานวิจัยเพียง 2 โครงการ เพื่อให้ผลของการศึกษาวิจัยอันเป็นจะเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษาและชุมชน ทั้งนี้การดำเนินงาน ศึกษาวิจัยของชุดโครงการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เพื่อจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนวิจัยและพัฒนา (The

Research and Development) หลักสูตรภูมิปัญญาและผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอดอยหล่อ ทั้งนี้มีกรอบแนวคิดของแผนงานวิจัยดังนี้

กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดของแผนงานดังภาพที่ 1.1

ภาพ 1.1 กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ โดยจัดทำเป็นเอกสาร และสื่อสารสนเทศเผยแพร่
2. ได้หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับจัดกิจกรรมในช่วงบ่ายของโรงเรียนระดับประถมศึกษาในเขตตำบลสันติสุข อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน